

Türk dünyasının yeni hədəfləri

Prezident İlham Əliyevin Türkiyə səfəri işığında

I MƏQALƏ

Gənclərimizin təlim-tərbiyə, təhsil, tədris işinə diqqətinizi azaltmayın.

Heydər ƏLİYEV,
Ümummilli lider

Real strateji müttəfiqlik

Yaranmış ənənəyə əsasən, Türkiyədə Prezident seçilən ilk xarici səfərini Azərbaycan, Azərbaycanda Prezident seçilən isə Türkiyəyə edir. İlham Əliyevin 2024-cü il fevralın 7-də yenidən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildəndən sonra ilk rəsmi səfərini Türkiyəyə etməsi bu baxımdan çox normaldır. Türkiyənin dövlət başçısı R.T.Ərdoğanla keçirilən görüşdə həmin qayda haqqında da danışıldı. Dövlət başçıları qarşılıqlı səfərləri iki qardaş dövlət arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etməsinə xidmət göstərdiyini vurğuladılar.

Ənənə şəklini almış hər belə səfər zamanı iki qardaş dövlət arasında münasibətlərin daha da inkişaf edəcəyi haqqında nəticə çıxarılır. O cümlədən, bu növ səfərlər iki türk dövləti arasında strateji müttəfiqliyin real rəmzi kimi dərk edilə bilər.

Bunlarla yanaşı, İlham Əliyevin Türkiyəyə bu səfərində bir sıra yeni geosiyasi məqamlar vardır ki, onların üzərində geniş dayanmaq gərəkdir. Həm də ona görə ki, İlham Əliyevin bu səfəri göstərdi ki, Azərbaycan – Türkiyə strateji birliyi, bütövlükdə, Türk dünyasının perspektivli inteqrasiyası üçün əsas model rolunu oynaya bilər. Biz bu tezisini üç strateji faktorun qarşılıqlı əlaqəsi işığında əsaslandırmağa çalışacağıq.

Cənubi Qafqazın geosiyasi həssaslığı

Regionumuzda geosiyasi proseslər həm daha çox qeyri-müəyyən hala gəlmiş, həm də ən kiçik xaos faktorlarına qarşı həssas olmuşdur. Bunun səbəbi Ermənistan və onun havadarlarının əvvəlki geosiyasi konfrontasiya xəttini davam etdirmələridir. Belə bir pozucu tendensiyanın qarşısında isə Azərbaycan – Türkiyə birliyi vardır. Hazırda bu birlik, faktiki olaraq, regional sabitliyin təminatçısıdır. Bu barədə dövlət başçıları açıq fikir bildirirlər. Bu baxımdan İlham Əliyevin Türkiyəyə son səfərini iki qardaş dövlətin Cənubi Qafqazda sabitliyi təmin etmək istiqamətində hansı yeni addımları atmağın lazım gəldiyini müzakirə etmək imkanı kimi də qiymətləndirə bilərik.

Məsələnin vurğuladığımız aspektinin geosiyasi anlamı böyükdür. Çünki burada faktiki olaraq Cənubi Qafqazda regional miqyasda iki türk dövlətinin tarixi missiyasının və məsuliyyətinin yeni anlamı mövcuddur. Son 300 ildə belə bir situasiya yaranmamışdır. Əsasən kənar dağıdıcı qüvvələr regionda geosiyasi vəziyyəti diklətmişlər və iki türk dövləti buna qarşı dura biləcək güc ortaya qoya bilməmişdir. Nəticədə zaman-zaman hər iki qardaş dövlət geosiyasi nüfuzda, ərazidə, təsir dairəsində və müstəqil inkişaf imkanlarında itirmişdir.

Həmin mərhələni dövlət üsulu aspektində dərk etməyə çalışsaq, hər iki türk dövlətinin

imperiyası üsul-idarəsi çərçivəsində real vahid güc ola bilmədiyi qənaətinə gəlirik. Rusiya Qafqazı işğal edəndən sonra isə vəziyyət daha da pisləşdi. XX əsrin ikinci onilliyində Osmanlı imperiyası parçalandı və Azərbaycan da qısa müstəqillikdən sonra suverenliyini itirdi. Nəticədə Osmanlının şinəindən çıxan Türkiyə Cümhuriyyəti Qərbin təsiri altına, parçalanmış Azərbaycan isə Rusiyanın nəzarətinə keçdi. Bununla da siyasi və geosiyasi mənada iki türk dövlətinin hər hansı birliyindən danışmaq imkanı aradan qaldı.

Keçən əsrin 90-cı illərində Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi də real anlamda türk dövlətlərinin vahid güc kimi çıxış etməsinə təmin etmədi. Səbəblər çoxdur, lakin biz onları xatırlamayacağıq. Yalnız ulu öndər Heydər Əliyevin ciddi səyləri nəticəsində Azərbaycanla Türkiyənin real vahid geosiyasi güc olmaq şansı yarandı. İlham Əliyev XX əsrin ilk onilliklərində bu tendensiyaya konkret məzmun verdi. Bunun nəticələrindən biri II Qarabağ savaşında qazanılan Zəfər oldu.

Beləliklə, İlham Əliyev 2024-cü ilin fevralında yenidən Prezident seçilərək Türkiyəyə səfər etməsi ilə iki türk dövlətinin müttəfiqliyi və ümumilikdə, türk dövlətləri birliyi aspektində yeni tarixi dövrün başlanğıcını qoydu. Burada yeni dönmədə üç strateji faktorunu ayrıca vurğulamaq lazımdır.

Azərbaycan–Türkiyə birliyi: 3 strateji amil

Həmin faktorları Ankarada Prezident İlham Əliyev bəyan etdi. Onlar ortaq təhsil, ortaq ordu quruculuğu və ortaq hərbi sənaye kompleksinin yaradılmasıdır! XXI əsrdə müstəqil və güclü dövlət olmanın şərtlərinə baxsaq, bu iki faktorun həlledici olduğuna əmin olarıq. Bu tezisin əsaslı izahı vardır.

Heç kəsə sirt deyildir ki, XXI yüzili bir sıra hallarda “intellektlərin, mədəniyyətlərin yarışması” adlandırılır. İndi dünyanın hər bir müstəqil cəmiyyətinin inkişafını intellektsiz və deməli, təhsilsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Təhsil həm peşəkar kadrlar

yetişdirir, həm də insan formalaşdırır. Bu iki aspektin sintezi məsələsi hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə geniş araşdırılır. Belə qənaət vardır ki, müasir mərhələdə ən inkişaf etmiş dövlətlərdə belə universitet strategiyasının yeniləşməsi lazımdır. Çünki artıq Humbolt modeli üzrə insan yetişdirmək dövrün tələblərini ödəmir. Meydana çox sayda yeni şərtlər çıxmışdır. Məsələn, insan daha çox aspektləri əhatə edən biliyə sahib olmağa məhkumdur. İnsanın yeni sürətlə dəyişən dünyada əsl vətənpərvər olması şərtləri də dəyişməkdədir. Qloballaşma bir tərəfdən, iqtisadi əlaqələrə yeni universal təkan verirə də, digər tərəfdən milli özünəməxsusluğu “əridir”. Bu da sonda milli müstəqil dövlətçiliyə zərər verir. Bunun qarşısını almağın yeganə yolu milli dəyərlərə sahib vətənpərvər gənc nəslin yetişdirilməsidir.

Yeni təhsil strategiyası

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev andıçmə mərasimindəki nitqində yeni gənc nəslin tərbiyəsini əsas strateji prioritetlərdən biri kimi təqdim etmişdir. Həmin bağlılıqda dövlət başçısı birmənalı olaraq təhsilin əhəmiyyətini də vurğulamışdır. Deməli, yeni mərhələdə təhsilin təşkili Azərbaycan üçün vacib strateji vəzifələrdən biri kimi artıq dövlət səviyyəsində qəbul edilmişdir.

Məhz bu faktın işığında Ankarada təhsillə bağlı aparılan müzakirələrin ən azı iki mühüm cəhətini müəyyən etmək olar.

Birincisi, türk dövlətlərinin ortaq təhsil konsepsiyasının hazırlanması və reallaşdırılması.

İkincisi, ortaq təhsilin hər bir türk dövlətində gənclərin vətəndaşı olduğu ölkəyə və başqa türk dövlətlərinə qarşı sevgi ilə tərbiyə olunması. Bu istiqamətlər, təbii ki, bir-birini tamamlamalıdır. Hətta burada sıralama şərtidir - hər ikisi əhəmiyyətinə görə birincidir.

Bununla yanaşı, həmin istiqamətlərin izahına ciddi ehtiyac vardır. Çünki hazırda Qərb təhsil sistemi o dərəcədə nüfuzludur ki, milli əsasda təhsili qurmaq bir sıra hallarda təbəs-

süm doğurur, “əgər yaxşı nümunə varsa, milli təhsil strategiyası nəyə lazımdır” deyilir. Bir qism ziyalı isə “geriyə, sovetlərin təhsil sisteminə” kimi çağırışlar edirlər. Hesab edirlər ki, Azərbaycan üçün ən yaxşı təhsil məhz sovet dövründə olmuşdur. Nümunələr də göstərilir: filan sahədə görkəmli Azərbaycan alimi yetişdi, dənizdən neft çıxardıq, kosmosun fəthində lazım olan yeni cihazlardan bəziləri Azərbaycanda hazırlandı, həmin mərhələdə gənclər daha çox milli ruhlu idilər, poeziyamız, ədəbiyyatımız və təbiət elmləri inkişaf etdi. Bunlar Azərbaycandan təhsil ocaqlarında və SSRİ-nin müxtəlif ali məktəblərində təhsil almağın sayəsində oldu.

Sonra davam edirlər ki, indiki mərhələdə isə təhsilimiz bir çox çətinliklərlə üz-üzədir, ona görə də sovetlərə qayıtmaq daha doğru olardı. Doğrudan da, SSRİ dövründə Azərbaycan çox sayda görkəmli alimlər yetişdi. Onlar ölkəyə çox fayda verdilər. İndi də müstəqillik mərhələsində öz bacarıq və biliklərini dövlət üçün əsirgəmir. Lakin müasir dövrün yeni tələbləri kontekstində bir sıra vacib məqamlar vardır ki, onlar da mütləq nəzərə alınmalıdır.

Birincisi, sovet dövrünün təhsil sistemi Azərbaycanın ehtiyacları və daxili inkişafının (intellektual və mədəni-əxlaqi aspektlərdə) şərtləri əsasında tətbiq edilməmişdir. Həmin təhsil sistemi özlüyündə müsbət keyfiyyətlərə malik idi, lakin onların strategiyada Azərbaycanın tarixi təkamülünün özəllikləri prizmasında nə dərəcədə milli maraqlara cavab verdiyi məlum deyildi. Bu səbədən də bütün müsbət tərəflərinə və imkanlarına baxmayaraq həmin təhsil sisteminə effektiv səviyyədə saxlamaq mümkün olmadı və o, faktiki olaraq çökdü.

İkincisi, sovet təhsil sistemi Azərbaycanda özünün təhsil sistemini yaratmaq konsepsiyasının qalıcı olmasına təməl yaratmadı. Nəticədə kənardan gətirilmiş futbolçuların komandası kimi, həmin “legionerlər” gedəndən sonra yenidən “nə edək?” sualı aktuallaşdı.

Üçüncüsü, Azərbaycan müstəqil olandan sonra istər-istəməz inkişaf etmiş ölkələrdəki təhsillə ünsiyyət çoxaldı və məlum oldu ki, bizim təhsildə praktiki tətbiq və innovativlik onlardan kəskin şəkildə geridə qalır. Müqayisə üçün deyək ki, elmi kəşflərin tətbiqi mexanizmlərində Rusiya kimi güclü intellektual potensiala malik dövlət Tanzaniyadan belə geridə qalır.

Dördüncüsü, dünya sürətlə dəyişir. Bu dəyişmə kadrların və insanların hazırlanmasında da situasiyanı anbaan dəyişir. Belə şəraitə çevik uyğunlaşmaya imkan verən, təhsil və elmi yeniliklərə açıq olan sistem mütləq vacibdir.

Beşincisi, məlum oldu ki, indi ən çox inkişaf edən təhsil sistemlərində türk xalqlarının milli özünəməxsusluğuna cavab verən kadrlar və vətəndaşlar yetişdirmək çox çətin dir. Türkiyə Prezidenti R.T.Ərdoğan məhz bu səbəbdən ölkədə tamamilə yeni təhsil konsepsiyasının hazırlanıb həyata keçməsi zərurətini dəfələrlə vurğulamışdır. Eyni situasiya Azərbaycandadır. Prezident İlham Əliyev dəfələrlə demişdir ki, təhsil sferası prioritetdir. Həm peşəkar və bilikli kadrların hazırlanması, həm də milli mövqeli gənclərin yetişdirilməsi baxımından. Andıçmə mərasimində də ikinci şərtin ödənməsi üçün milli ailə və məktəb sisteminin varlığını ayrıca vurğulamışdır.

Yuxarıdakı şərtləri birləşdirsək, belə alınır ki, hazırda Azərbaycanın inkişafı üçün təhsil konsepsiyası prinsiplərini aydınlayır. Prezident İlham Əliyev Ankarada bu xüsusiyyətin lakonik izahını vermişdir. Məsələn bütövlükdə yeni tarixi mərhələdə Azərbaycanın uğurlu inkişafı strategiyası çərçivəsində təhsilin tədqiqi xətti ilə bağlıdır. Həmin prosesdə isə Türkiyə – Azərbaycan Universiteti ciddi rol oynamaqdadır. Belə çıxır ki, söhbət sadəcə Azərbaycan və Türkiyə üçün yeni ortaq təhsil ocağı qurmaqdan getmir. Ali məktəb vahidi kimi qurulacaq universitet özünün yerli sərəhədlərini aşır və strategidə türk cəmiyyətləri üçün istiqamətverici rol oynayan təhsil konsepsiyasının formalaşmasının müjdəsidir! Bu kontekstdə Prezident İlham Əliyevin ifadə etdiyi fikirlərin prizmasında Azərbaycan – Türkiyə Universitetinin missiyasına nəzər salaq.

“Bu universitet nədir?” sualı nə ritorikdir, nə də məhdud cavabla izah oluna bilər. Bunu biz İlham Əliyevin Ankarada R.T.Ərdoğanla birgə keçirdiyi brifinqdə ifadə etdiyi fikirlərdən aydın görə bilərik. Azərbaycan Prezidenti yeni universitetin əsasən gələcək üçün kadrlar hazırlayacağını və milli ruhlu gənclərin tərbiyə edilməsində mühüm rol oynayacağını ifadə etmişdir. Dövlət başçısı Azərbaycan–Türkiyə Universitetinin təkcə Azərbaycan və Türkiyədə deyil, bütövlükdə regionda aparıcı təhsil ocağı olacağına ümidini ifadə etmişdir. Şübhəsiz ki, bu kontekstdə Azərbaycan–Türkiyə Universitetinin türk dövlətlərinin hər biri üçün vacibliyi aydındır.

Bütün bunlara görə, yeni təhsil ocağının mahiyyəti, missiyası və funksiyaları ilə bağlı geniş düşünmək lazımdır.

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru